

Underofficersstokken - et statussymbol!

Følgende artikel fra Chakoten er nænsomt tilrettet f.s.v. angår stavemåde og formuleringer, idet der dog ikke er ændret i de citerede afsnit.

Kaare Myltoft

*E.O.A. Hedegaard
(Chakoten 24. årgang nr. 4.)*

I vor fribårne tidsalder, hvor en menige soldats militære tilværelse i enhver henseende er og bør være præget af statens og befalingsmændenes agtelse og omsorg, kan det måske være af interesse at skue noget tilbage i tiden, hvor for holdene for hærens "underklasser" var væsentlig ringere, til "støvlettidens" pedantiske, brutale og ineffektive periode.

I denne epoke - helt op til enevældens slutning - eksisterede der i hæren et distinktionstegn, som man i vore dage ville bestride som værende et sådant, nemlig en stok for såvel officerer som underofficerer, og dog var den på en gang et uundværligt tilbehør til uniformen, værdighedstegn og tillige reglementeret prygleinstrument!

Det, at en befalingsmand foruden sit personlige våben bærer en form for en stok som et tegn på hans værdighed og befalingsret, er en gammel foreteelse.

Helt tilbage til romertiden kan forholdet helt sikkert iagttages. Den romerske centurions stok var kendt og frygtet af hans undergivne, der ofte måtte føle den på rygstykkerne. Den kan internationalt følges i forskellig udformning op gennem tiden til den periode i den danske hær, som her skal behandles.

At det var tilladt at prygle efterstående med en stok er i denne forbindelse ikke det mest interessante. Det er der skrevet meget om, og det lå i tidsånden, at man holdt alle under en selv eftertrykkeligt nede ud fra princippet, at man "*bør frygte sin nærmeste foranstående og foragte sin nærmeste efterstående*". Frederik den Store af Preussen sagde selv, at "*det er umuligt at opdrage børn og soldater uden hug*".

Det bemærkelsesværdige er, at stokken ligefrem udleveredes af kompagnichefen ved udnævnelsen til korporal!

Man ved ikke ret meget konkret om denne stok, omend den af og til nævnes i memoirelitteraturen. I sin oprindelige udgave - altså omkring midten af det 18. århundrede - var den en spanskkrørsstok, senere, så vidt det kan ses, en hasselstok.

Nogle beretninger kunne tyde på, at den for alle soldater gennem tiderne herskende tilbøjelighed til ureglementeret pynt også gjorde sig gældende for stokkens vedkommende, idet den ofte blev udstyret med sølvknap som en rigtig spadserestok, hvad der åbenbart tolereredes.

I den danske hær blev stokken på Frederik VI's tid båret indknappet i en læderstrop eller "håndledsrem" på brystet mellem 2. og 3. knap, når den ikke var i brug som afstraffelsesmiddel, pegepind m.m.

Vi har en beretning fra en dansk officer, der omkring 1780 startede sin løbebane som korporal. Han skriver bl.a. om stokken: "*...Jeg var ikke lidet stolt af mine nye fortrin, nemlig korporalstokken og sølvepauletten (underofficerer bar en epaulet på den ene skulder), og jeg pyntede mig med stor omhu for at behage mig selv og andre. Jeg havde jo i halvtredie år stået under den stok, som jeg nu selv førte. Derfor gjorde det så godt at se sig hædret af soldaterne, agtet af borgerne og blive kaldt "monsieur" af officererne. For få dage siden havde både officerer, underofficerer og soldater sagt "han" eller "du" til*

mig; nu sagde de "De". - Jeg fik store tanker om mit værd som korporal Det er mærkeligt, hvilken betydning det har for et menneske, når man før har levet under et stadigt tryk og uafsladelige trusler om prygl, om man nu kommer ind i en anden kreds, hvor man bliver ordentligt behandlet og kan føle sig som menneske. Underofficererne får ingen prygl, men når de har forset sig hårdt, bliver de "fugtlede", d.v.s. de får slag af den flade sabelklinge, men når de har begået nogen forbrydelse, bliver de først degraderede og dernæst afstraffede som menige efter krigsartiklerne. Det anses for honettere og kavaleremæssigere at få fugtel end stokkeprygl, skønt det gør mere ondt og er farligere for helbredet, men denne fordom er nu en gang indgroet i alle europæiske hære."

Beretningen er i fuld overensstemmelse med subordinationsanordningerne af 1767 og 1792, som tydeligt sætter grænser for pryglene i hæren, men dog tillader dem i en vis forstand og udstrækning: "*...Enhver superior, som ej af inferiorenvises ufortøvet hørrighed og agtelse, give Vi herved magt til, på det at tjenesteorden og disciplin stedse kan iagttages, på stedet, dog med den højstkommanderendes tilladelse, som er overværende, at korrigere sin inferior, en soldat med nogle rap af en stok, en underofficer med det flade af klingens og en officer, fra kornetten eller fænrikken af indtil oberstløjtnanten med irettesættelse eller med arrest. Dog må sådan korrektion ingeniende ligne en virkelig straf."*

En underofficer, som havde forbrudt sig over for mandskabet, kunne som straf blive beordret til "*at lægge stokken fra sig*" i nogen tid, hvad der sikkert har ligget på linje med, om befalingsmanden i dag fik pålæg om at bære underbukserne uden på uniformsbukserne. Det skal bemærkes, at officerer i samme tidsrum også bar en stok. Det var dog en temmelig lang, sølv- eller guldknappet stok, som udelukkende benyttedes som spadeserstok.

Stokken spillede en væsentlig rolle under den straf, der kaldtes "spidsrodsstraffen".

Også her haves en førstehåndsberetning fra en deltager i Gothersgades eksercerhus omkring år 1800:

Efter at krigsretten havde dømt den skyldige til spidsrod, afgik profossen (justitssergent) med et par menige til en af statens skove for at "skære spidsrødder", d.v.s. unge, stærke, men smidige skud af hasseltræet. På eksekutionsstedet inddelte regimentsadjudanten kommandoen og afleverede det til premiermajoren, der nu trak sin sabel, og delinkventen med håndjern på blev ført frem foran paraden.

Auditøren oplæste hans forbrydelse (der ofte kunne være lille nok) og den af krigsretten afsagte kendelse. Medens han blev afklædt nøgen til hofterne, og i hans felthue blev trukket ned over nakken for at skåne denne for eventuelle slag, der måtte forvirle sig, blevet større stykke ingefær puttet i munden på ham som styrkemiddel.

På majorens kommando åbnedes geledderne med 6 skridt, 1 geled gjorde omkring, og inden for den således frembragte allé førtes synderen af 4 underofficerer. 2 af disse gik foran med bagud korslagte geværer for at hindre ham i at trænge hurtigere frem end 90 skridt i minuttet (parademarchen). De 2 andre gik noget bagved, for, når de var kommet til enden af rækkerne, at danne teten under tilbagemarchen. Frem og tilbage var en gang.

Derpå kommanderedes "*Geværet i venstre arm! Uddel rødderne!*" og derefter "*Eksekution begynd!*" på hvilken kommando den på højre fløj posterede piber og tambour begyndte på "Eksekutionsmarchen", og underofficererne med delinkventen satte sig i bevægelse, synderen ofte stødt frem med geværpiberne af de 2 bagved gående underofficerer. Hver mand tildelte under forbimarchen et slag, og for at de ikke skulle "lægge fingrene imellem", blev mandskabet bag geledderne iagttaget af regiments- og bataljonsadjudanten, der, ledsaget af underofficerer med den uundværlige hasselstok, ikke sparede på kraftige opmuntringer.

Efter ankomsten til midten af rækkerne blev musikken på højre fløj afløst af en lignende på venstre fløj, og marchen fortsattes frem og tilbage i 15 a 20, minutter, medens justitssergenten havde nok at gøre med at uddele nye "rødder" til mandskabet.

Efter fuldbyrdelsen af straffen blev håndjernene aftaget, og den lidende måtte iflg. reglementet takke majoren for "nådig straf". Allerede under den første fremmarch fremkom der mørkerøde strimer på skuldrene, og ved 2. og 3. omgang piblede blodet overalt frem på ryggen. Senere faldt ikke sjældent hudstumper og kødtrævler til jorden. Efter at der var kastet en kappe over det blodige legeme, blev den straffede ført til sygehuset, hvor han i almindelighed måtte underkastes en smertefuld operation ved udpilning af rodstumper. Efter udskrivningen førtes den pågældende endelig til arresten for at udholde de 10 à 20 dage på vand og brød, hvormed spidsrodsstraffen i reglen var forbundet. Denne straf blev først ophævet i 1835 og afløst af et større antal stokkeslag efter dom. Denne straf kunne dog ikke bringes i anvendelse over for underofficerer, der var tildelt æressabel eller æresepaulet for flid og duelighed i eksercerskoler.

Prygl blev endeligt afskaffet i hæren omkring 1850, men der er sikkert i den træge etat gået adskillige år, inden forbudet er trængt igennem. Talsmænd og klimaudvalg eksisterede jo ikke på de tider.

Således ved man, at i Frederik VII's første år omgik man forbudet ved, at de mest reaktionære underofficerer, der nu ikke mere måtte bære stok, skjulte en god, smækker hasselkæp i geværløbet, hvorfra den hurtigt kunne hentes frem, når naturen gik over optugtelsen.

Kostelig er den begivenhed, hvor den snurrige Frederik VII ved en parade i en diskussion med en gammel veteran fra englænderkrigene hævdede, at den danske hær nu var så avanceret, at man ikke længere slog mandskabet.

*Artiklens forfatter iført
uniform for kommandersergent
i infanteriet M/1842*

fra 1. Livregiment til Fods.

Påklædningen er rød,
toradet livkjole m. hvide knapper
og for, lyseblå krave, uldepauletter
og opslag. Hvide kantninger.

Gradstegnene er 3 hvide uldsparrer,
derover en knap (efter Hærloven af

1867 gradstegn for den ny grad "oversergent"). Lyseblå bukser og sorte sko eller støvler. Sort læderchakot med hagerem, hvid "sol" med et "1", rød/hvid kokarde og hvid pompon. På brystet bæres 20-års hæderstegnet for underofficerer. Bevæbningen er "*sabel for infanteriets underofficerer og hautboister M/ 1831*" m. gul/rød uldkvast i hvidt lakbandoler. Om højre håndled hænger i en læderstrop underofficersstokken. Foto: Søren Kristensen.

Den gamle vidste bedre og væddede en rigsdaler med kongen om, at det stadig fandt sted.

Kongen modtog væddemålet, men spurgte samtidig, hvordan man skulle få det afgjort, da der jo - som den gamle vel kunne se - ingen stokke var hos underofficererne.

Veteranen bad om tilladelse til at få kommandoen over paraden i et minut, og det fik han, og på hans kommando "*Gevær ved ... fod! Vend ... geværene! ... nedad!*" raslede hasselstokkene ud af flere underofficerers geværløb, og væddemålet var vundet, medens årene svulmede af raseri i panden på den temperamentsfulde konge.

Som et lille vedhæng bør nævnes den lille, ideforladte, formålsløse og ureglementerede læderstok eller pind, som kom på mode blandt en række officerer efter befrielsen i 1945, populært kaldet "blære-" eller "komplekspinden".

Den kendtes ikke i vor hær før 1945, men ved det udstrakte samarbejde med engelske officerer i efterkrigstiden, lærte man den at kende, og nogen har åbenbart følt sig tiltrukket af den. I dag er den dog sjælden at se.

Denne stok er aldrig blevet reglementeret, men som en slags stiltiende lov blev den normalt kun båret fra kaptajn (major) og opefter, men kunne (og kan) i og for sig med lige så stor ret bæres af korporaler og sergentgruppens befalingsmænd.

Så havde den historiske linje måske med en vis ret været holdt a jour!

Kilder

"Des Reglements für Unsere Geworbene und National-Infanterie, Dritter Theil", Copenhagen 1747,

Helms, J.: "Soldaterliv i Krig og Fred for en Menneskealder siden", Kbh. 1889.

Kannik, P. : "Alverdens Uniformer", Politikens forlag, Kbh. 1961.

Krøier, J. og J. Hinge: "Den danske Underofficer", Kbh. 1916.

Rist, P.F.: "Fra Støvlet-Tiden", Kbh. 1884.

Ræder, J.T. von: "Den danske Armées Organisation etc.", Kbh. 1831.

"Soldatens Paaklædning for omtrent 100 Aar siden", meddelt af en Officer i: "Dannebrog. Ugeblad for: Hær og Flaade", årg. 1881-82, Kbh. 1882.

Wagner, L.: "Et Soldaterliv i forrige Aarhundrede". Kolding 1880.